

KADINLARIN GAYRİ RESMİ BARIŞ SÜREÇLERİNDEKİ ROLÜNÜN KADIN HAKLARINA YÖNELİK ÇIKTILARI: GÜNEY AFRIKA ÖRNEĞİ*

Doç. Dr. Ayça Eminoğlu
Karadeniz Teknik Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ORCID: 0000-0001-6925-7339

Doktora Öğr. Bahar Köse
Karadeniz Teknik Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
ORCID: 0000-0001-5204-7271

Öz

Tüm zamanlarda ve dünyanın her yerinde kadınlar ekonomiden sağlığa, eğitimden dış politikaya hayatın her alanından dışlanma ve ikincil bir statüye indirgenme durumuyla karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum barışın sağlanması ve toplumun yeniden yapılanması söz konusu olduğunda da geçerliliğini korumaktadır. Bu doğrultuda kadınlar toplumun geleceğinin inşa edildiği resmi masalardan dışlanmakta ve kadınların çabaları çoğunlukla gayri resmi bir statüye indirgenmektedir. Gayri resmi süreçlerde kadınlar gerek bireysel gerekse örgüt halinde toplumun geleceğinin inşasında önemli görevler üstlenmektedir. Bu çalışmanın amacı barışı resmi süreçlerin ötesinde ele alarak kadınların gayri resmi çabalarının kadın hakları bakımından ülkenin geleceğine yaptığı önemli katkıları vurgulamaktır. Bu doğrultuda Güney Afrika örneğini ele alarak kadın örgütlerinin stratejik hamlelerinin mevzuattaki yansımaları incelenmiştir. Neticede kadınların gayri resmi faaliyetlerinin resmi süreçleri önemli ölçüde etkilediği ve kadınlara yasal ehliyet, siyasi temsil, nafaka, aile içi şiddetten korunma vb. pek çok yasal hak tanıdığı sonucuna varılmıştır. Bu vesileyle gayri resmi barış süreçlerinin önemi ve barış süreçlerine kadın katılımının önemli çıktıları gibi konulara da dikkat çekilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Resmi barış, Gayri resmi barış, Güney Afrika, Kadın hakları, Toplumsal cinsiyet

Outcomes of the Role of Women in Informal Peace Processes on Women's Rights: The Case of South Africa

Abstract

At all times and all over the world, women are excluded from all aspects of life, from economy to health, from education to foreign policy, and are reduced to a secondary status. This is also valid when it comes to ensuring peace and restructuring society. Women are excluded from the official tables on which the future of society is built, and women's efforts are often reduced to informal status. In informal processes, women play an important role in the construction of the future of society, both individually and as an organization. The aim of this study is to emphasize the important contributions of women's informal efforts to the future of the country in terms of women's rights, by addressing peace beyond formal processes. In the study, the reflections on the strategic moves of women's organizations in the legislation were examined by taking the example of South Africa. As a result, women's informal activities significantly affect the official processes and women have legal capacity, political representation, alimony, protection from domestic violence, etc. It has been concluded that it confers many legal rights. In addition, attention was drawn to issues such as the importance of informal peace processes and the important outcomes of women's participation in peace processes.

Keywords: Formal peace, Informal peace, South Africa, Women right, Gender

* Makale geliş tarihi: 15.04.2023
Makale kabul tarihi: 13.10.2023
Erken görünüm tarihi: 15.01.2024

Kadınların Gayri Resmi Barış Süreçlerindeki Rolünün Kadın Haklarına Yönelik Çıktıları: Güney Afrika Örneği

Giriş

Barış inşası sürecinin resmi ve gayri resmi olmak üzere iki boyutu bulunmaktadır. Resmi aktörler arasındaki etkileşimi içeren önleyici diplomasi, barış müzakereleri, insani yardım, silahsızlanma, ateşkes anlaşması gibi faaliyetler barışın resmi boyutunu teşkil ederken, bireysel eylemden organize olaylara dek uzanan pek çok resmi olmayan faaliyet gayri resmi barış süreci olarak nitelendirilmektedir (Olaitan ve Isike, 2019: 138). Resmi ve gayri resmi barış süreçlerinin birbirinden farklı doğaları, söz konusu süreçlerde yer alan aktörlerin de farklılaşmasına neden olmakta ve gayri resmi barış süreçleri resmi politika ve kurumlar çerçevesinde yürütülmedikleri için bu süreçlere daha geniş bir kitlenin katılımı mümkün olmaktadır. Başka bir ifadeyle, gayri resmi barış süreçleri resmi süreçlerinde yer edinemeyen pek çok aktöre barış süreçlerine dahil olma imkânı tanımaktadır (Jones, 2015: 8). Resmi süreçlerde yer edinemeyen en önemli aktörlerden birisi kadınlardır.

Barış inşası süreçleri çerçevesinde kadınları konu edinen çalışmaların büyük çoğunluğu kadınların resmi barış süreçlerindeki rollerine odaklanmaktadır. Bu çalışma hem kadınların barış süreçlerindeki gayri resmi rollerine odaklanarak hem de kadınları barış süreçlerinin mağdurları ya da dışlananları değil, toplumda dönüşüm başlatan aktif katılımcıları olarak ön plana çıkararak literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda “Kadınların gayri resmi barış inşa süreçlerine katılımı çatışma sonrasında yeniden inşa edilen toplumsal düzendeki kadınların durumunu nasıl/ne ölçüde etkilemektedir?” sorusuna yanıt aranmaktadır. Ayrıca barışın çoğunlukla göz ardı edilen gayri resmi boyutunu ön plana çıkarmak ve gayri resmi barış süreçlerinin resmi barış

süreçleri ile koordineli bir biçimde yürütülmesinin olumlu çıktılarını vurgulamak da bu çalışmanın hedefleri arasında yer almaktadır.

Dört ana başlıktan oluşan çalışmanın ilk bölümünde gayri resmi barış süreçlerinin resmi süreçlerden farklılaşan yönlerine odaklanılarak çalışmanın temel kavramı olan gayri resmi barışa yönelik genel bir çerçeve sunulmaktadır. Ardından ikinci blmde, somut örnekler ışığında gayri resmi barış süreçlerine kadınların dahil edilmesinin barış inşasını ve resmi barış süreçlerini nasıl etkilediği literatürden örneklerle açıklanacaktır. Böylece ilk iki ana başlık altında “Gayri resmi barış nedir?”, “Gayri resmi barış süreçleri hangi faaliyetleri içermektedir?”, “Gayri resmi barış süreçlerine kadınların dahil edilmesi nasıl etkiler/sonuçlar doğurmaktadır?” sorularına yanıt aranmaktadır. Böylece çalışmanın ilk iki başlığı teorik ve kavramsal çerçeveyi çizmektedir.

Nitel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı çalışmada veriler doküman incelemesi yoluyla elde edilmiş elde edilen veriler parçadan bütüne akıl yürütmeye imkn tanıyan tümevarımcı bir yaklaşımla analiz edilmiştir. Güney Afrika kadınların gayri resmi barış çabalarının yoğun olarak gözlemlendiği bir ülke olması, dünyanın en demokratik ve toplumsal cinsiyet eşitliğine en duyarlı anayasasına sahip olması ve Dünya Ekonomik Forumu tarafından hazırlanan Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporu (Global Gender Gap Report) 2022 verilerine göre günümüzde toplumsal cinsiyet eşitliği sağlanması bakımından dünyada en iyi performans sergileyen ilk yirmi ülke içerisinde yer alması dolayısıyla örnek ülke olarak seçilmiştir (Southall, 2000: 147; GGGR, 2002: 147). Bu doğrultuda üçüncü başlıkta ülkedeki kadınların gayri resmi çabalarına yer verilmiştir. Fakat gayri resmi barışın oldukça geniş bir kavram olması ve pek çok farklı şekilde ortaya çıkabilmesi dolayısıyla bu çalışmada yalnızca kadın örgütlenmelerinin faaliyetleri ele alınmiştir. Son olarak dördüncü blmde Güney Afrika’da kadınların gayri resmi barış faaliyetlerinin kadın hakları konusunda nasıl sonuçlar doğurduğuna değinilmiştir. Bu bağlamda yalnızca kadınların çabalarının mevzuata yansımaları incelenmiş ve söz konusu kazanımların pratikte gerçekten karşılılık bulup bulunmadığına bu çalışmada yer verilmemiştir.

1. Gayri Resmi Barış

Barış inşası; çatışmayı sona erdirmek ve barışı sürdürülebilir kılmak amacıyla çatışan taraflar arasında uzlaşma sağlama ve ilişkileri normalleştirmeye yönelik tüm süreç, yöntem ve yaklaşımları içeren, üreten ve sürdüren kapsamlı bir kavramdır (Lederach, 1997: X). Bu doğrultuda resmi kişi ya da kurumlar tarafından resmi politikalar çerçevesinde yürütülen faaliyetlerden bireysel ve toplumsal gayri resmi faaliyetlere pek çok eylem barış inşası içerisinde değerlendirilmektedir. Diğer bir ifadeyle barış inşasının resmi ve gayri resmi olmak üzere farklı boyutları bulunmaktadır. Resmi anlamda barış inşası barış sağlama, barışı koruma, barış anlaşması, çatışma sonrası yeniden yapılanma ve önleyici diplomasi gibi çatışma çözümü ve barış inşası faaliyetlerinin resmi kurum ve aktörler tarafından resmi politikalar çerçevesinde uygulanması olarak tanımlanmaktadır (Olaitan ve Isike, 2019: 138). Resmi kurum ve aktörler tarafından yürütülüyor olması nedeniyle resmi barış, gayri resmi barışa kıyasla daha fazla ön plana çıkmaktadır.

“İkinci Yol Barış”, “İkinci Yol Diplomasisi”, “Gayri Resmi Diplomasi”, gibi farklı kullanımları bulunan “Gayri Resmi Barış” ise olumlu ilişkilere yönlendiren, farklılıkları uzlaştıran, temel ihtiyaçları karşılayan, yaraları iyileştiren, haklara saygı duyan, eşitliği artıran, kapsayıcı ve adil süreçlerin resmi olmayan boyutu olarak tanımlanmaktadır (Porter, 2010: 258). Resmi barış inşasının aksine aşağıdan yukarıya inşa edilmektedir. Laderach (1997) tarafından popüler hale getirilen aşağıdan yukarıya barış inşası deyimi halk, topluluk liderleri, sivil toplum kuruluşları gibi yerel ve resmi olmayan aktörlerin çatışma önleme, çatışma çözümü ve barış inşası faaliyetlerini ifade etmektedir. Bu doğrultuda gayri resmi barış, resmi barış inşasına kıyasla daha kapsamlı ve tanımlanması güç bir kavramdır. Fakat basit bir ifadeyle resmi barış süreçleri dışında kalan barış çalışmaları olarak nitelendirmek mümkündür.

Barışın sağlanması ve korunması hususuna gayri resmi girişimlerin önemli katkıları bulunmaktadır. Söz konusu katkıların en önemlilerinden birisi aktör çeşitliliğine olanak tanımasıdır. Aşağıdan yukarıya inşa edilen barış faaliyetleri doğası gereği resmi süreçlerden daha fazla ve daha çeşitli aktör bulundurma eğilimindedir. Bu nedenle gayri resmi barış süreçleri, kadın ve gençlere resmi barış süreçlerine kıyasla daha fazla faaliyet alanı sunmaktadır (Olaitan ve Isike, 2019: 139). Örneğin gazeteciler, akademisyenler, sivil toplum kuruluşu liderleri, dini liderler ve halk gibi

resmi hayatla hiçbir bağlantısı olmayan kişilerden hükümete yakın kişilere pek çok farklı aktör gayri resmi barış süreçlerinde görev alabilmektedir (Jones, 2015: 8). Böylece pek çok farklı fikir ve deneyim barış süreçlerinde yer edinebilmekte ve bu durum barışın sürdürülebilirliğine katkı sağlamaktadır.

Resmi kurumlar ve politikalar çerçevesinde yürütülüyor olması nedeniyle resmi barış süreçleri yukarıdan aşağıya uygulanmakta ve dışsal ve hegemonik bir gündemin teşvik edilmesi veya dayatılması olarak işlev görmektedir. Bu durum barış inşa edilecek toplumlarda yerel halkın göz ardı edilmesine neden olmakta ve toplumun barış süreçlerinden uzak tutulması güvensizlik ve sorumsuzluk hissi doğurarak sağlanan barışın benimsenmemesine yol açmaktadır. Aşağıdan yukarıya kökleri göz önünde bulundurulduğunda gayri resmi barışın en avantajlı yönlerinden bir diğeri yukarıdan aşağıya inşa edilen tek tip, kurumsal ve teknokrat girişimlerin yoksun olduğu iki unsur olan meşruiyet ve özgünlüğe sahip olmasıdır (Mac Ginty, 2014: 561). Bu sayede barış inşası girişimleri kısa vadeli olma ve yerel bir dirençle karşılaşma ihtimalinden uzaklaşmaktadır.

Gayri resmi barış girişimlerinin bir diğeri avantajı da daha kabul edilebilir çözümler aramak ve tıkanmış süreçlerin önünü açmak hususunda önemli bir rol oynama potansiyeline sahip olmalarıdır (Kelman, 2002: 102). Gayri resmi çabalar, esas itibarıyla anlaşmazlık durumundaki taraflar arasındaki gerilimin azaltılması ve yeni iletişim kanallarının oluşturulmasına hizmet etmektedir. İletişim kanallarının kurulması ya da geliştirmesi tarafların birbirlerini daha iyi anlamasına, taraflar arasında güven inşa edilmesine ve ön yargıların kırılmasına zemin hazırlamaktadır (Burgess ve Burgess, 2010: 13). Ayrıca gayri resmi diplomasi uygulayıcıları herhangi bir ihtilaf çözümü empoze etmeye çalışmadan sadece karşıt kesimler arasında ortak sorumluluk duygusu yaratarak tüm çatışma dönüştürme sürecini kolaylaştırmaktadır (Davies ve Kaufman, 2002). Neticede artan iletişim barış müzakerelerinin olumlu netice vermesi ihtimalini artırmaktadır.

Gayri resmi barış çabaları, resmi barış girişimlerinin öncesinde ya da resmi süreçlerle birlikte yürütülebilmekle beraber, barış çabalarına olumlu katkıları sayesinde gayri resmi barış altyapıları zamanla resmi bir karaktere bürünerek resmi kurum ve aktörlerle bağlantı kurabilmekte ve onları etkileyebilmektedir. Örneğin Oslo müzakereleri resmi ve gayri resmi girişimlerin karışımı sonucunda meyve vermiştir. Böylece 1993-

1995 Oslo Anlaşmalarının önü açılmış ve özellikle resmi düzeyde çıkmaza giren müzakere süreçlerindeki tıkanıklıkların giderilebilmesi hususunda gayri resmi çabaların önemli bir rol oynayabileceği gerçeği gözler önüne serilmiştir (Kelman, 1995: 19). Özetle gayri resmi barış çabaları hem resmi barış çabalarının yetersiz kaldığı noktalarda barış süreçlerine katkıda bulunmakta hem de barışa yönelik kapsayıcı yaklaşımıyla daha sürdürülebilir ve kaliteli barış inşasına kapı aralamaktadır.

Güçlü yönlerinin yanı sıra gayri resmi barış süreçlerinin zayıf yönleri de bulunmaktadır. Gayri resmi barış süreçleri tek tip değildir ve uygulandığı vakalardaki koşullara göre birbirinden oldukça farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Her gayri resmi barış girişimi kendine has aktörler, süreçler ve yöntemler barındırabilmektedir. Örneğin çatışan gruplar arasında diyalogun geliştirilmesi, çatışma çözümü atölyelerinin hayata geçirilmesi, halk barış eğitimi gibi pek çok farklı yöntem, gayri resmi barış faaliyetleri kapsamında değerlendirilebilmektedir (Davies ve Kaufman, 2003: 2). Benzer şekilde gayri resmi barış süreçleri halk, sivil toplum örgütleri, kadın grupları gibi pek çok farklı aktör tarafından yürütülebilmektedir. Bu durum gayri resmi barış süreçlerinin etki, işleyiş ve başarı gibi hususlarda değerlendirilmesini zorlaştırmakla birlikte tanımlanmasını da güçleştirmektedir.

Gayri resmi barış süreçleri daima sorunsuz ilerleyecek kusursuz süreçler değildir. Bu sürecin başarıyla tamamlanabilmesi için gereken en önemli husus uygun niteliklere sahip kişilerce yürütülmesidir. Aksi takdirde sürecin başarıya ulaşamaması hatta gerginliğin daha da artması ihtimali bulunmaktadır (Kaye, 2007: 26). Ayrıca gayri resmi barış çabalarının otoriter rejimlerde etkili olamaması, içerisinde bulunan siyasi bağlamdan tamamen izole edilememesi, gayri resmi çabaların medyada yeterince yer almaması dolayısıyla işbirliği duygusunun aşıl原因aması, yeterli finansmanın bulunmaması, gayri resmi müdahalelerin sonuç vermesinin uzun sürmesi, süreçte yer alan aktörlerin siyasi güç bakımından zayıf olmaları, sayılarının çokluğu ve çeşitliliği nedeniyle aktörler arasında koordinasyon eksikliği yaşanması gibi pek çok faktör, gayri resmi barış çabalarını sınırlayıcı bir etki yaratmaktadır (Mapendere, 2006: 68). Netice itibarıyla gayri resmi barış süreçleri, gündelik doğaları nedeniyle, hak ettiği değeri görmemekte ve bu durum çatışma çözümü ve barış inşası girişimlerinin söz konusu pozitif etkilerden mahrum kalmasına yol açmaktadır.

2. Gayri Resmi Barış Süreçlerinde Kadınlar

Kadınlar her ne kadar çatışma ve anlaşmazlık durumlarında barış ve uzlaşmanın başlıca savunucuları olarak ön plana çıksa ve en az erkekler kadar önemli roller üstlenmiş olsalar da söz konusu çabalar hak ettiği değeri görmemekte ve kadınların çatışma çözümü ve barış inşası çabaları gayri resmi bir statüye indirgenmektedir (Heathcote, 2018: 205). Örneğin 1989-2017 yılları arasında gerçekleştirilen 63 barış sürecinin 38'inin gayri resmi girişimlere sahip olduğu ve söz konusu gayri resmi barış inşası süreçlerinin 27'sinde kimliği belirlenebilir kadın grupların yer aldığı bilinmektedir (Dayal ve Christien, 2020: 70-71). Diğer bir ifadeyle 18 yıllık bir süre içerisinde gerçekleşen barış inşası süreçlerinin %56'sına gayri resmi çabalar eşlik etmekte ve gayri resmi çabaların da %71'inde kadınlar rol almaktadır (Dayal ve Christien, 2020: 70-71). Dolayısıyla uyuşmazlıkların çözümü ve barış inşa etme söz konusu olduğunda resmi müzakere masalarındaki boşluklarının aksine kadınlar resmi olmayan barış süreçlerinde daha aktif aktörler olarak yer almaktadır.

Gayri resmi barış süreçlerinde kadınlar yerel çatışma çözümünden, kültürler arası hoşgörünün teşvik edilmesine, gruplar arası diyalogdan çatışma sonrası yönetime dahil olmaya dek uzanan geniş bir yelpazede çeşitli faaliyetler yürütebilmektedir (Christien, 2020: 2). Kadınlar barış inşasına pratik destek sağlayarak toplumun günlük yaşantısını iyileştirici ve dönüştürücü bir etki yaratmaktadır. Bu desteğin doğası hem yiyecek, sağlık, eğitim, ekonomik güçlendirme sağlamak gibi bireye yönelik hem de miting, boykot, müzakere gibi yöntemlerle küçük silahlara el konulması ya da çocuk askerlerin serbest bırakılması ve topluma kazandırılması gibi topluma yönelik olabilmektedir (Kezie-Nwoha ve Were, 2018: 3; Tripp, 2018: 433-434). Kadınların söz konusu çabaları çatışmanın şiddetinin azalması ya da çözüme kavuşturulması hususunda tek belirleyici olmasa da şiddet ve mağduriyeti azaltıcı bir etki yarattığı gibi anlaşmazlıkların çözümü ve barışın tesisi çabaları üzerinde bir baskı oluşturarak daha hızlı ve etkili sonuçların alınmasına fayda sağlamaktadır.

Tarihsel perspektiften bakıldığında kadınların çatışma ve uyuşmazlık hususlarındaki duyarlı adımlarının hem toplumsal faydaya hizmet ettiği hem de kadınlara örgütlenmek için önemli bir fırsat sunduğu görülmektedir. I. Dünya Savaşı sırasında hem savaşan hem de tarafsız ülkelerden binin üzerinde kadın bir araya gelerek silahsızlanma ve insan hakları savunuculuğu yapan bir örgüt olan Barış ve Özgürlük İçin

Uluslararası Kadın Birliği'ni (Women's International League for Peace and Freedom (WILPF)) kurması bu duruma verilebilecek en önemli örneklerden birisini teşkil etmektedir (United Nations, 2002: 53-54). Söz konusu oluşum vasıtasıyla dünyanın çeşitli bölgelerinden kadınlar bir araya gelerek kitle imha silahlarının ortadan kaldırılması, konvansiyonel silahların üretimi ve satışının daha sıkı denetime tabi tutulması, askeri harcamaların azaltılması gibi uluslararası barış ve güvenliği olumsuz etkileyen pek çok konuyu çözüme kavuşturmaya çalışmıştır. Nitekim 1963 yılında Kısmi Test Yasağı Anlaşması'nın (Partial Test Ban Treaty (PTBT)) imzalanmasında kadınların organize çabaları önemli bir rol oynamıştır (United Nations, 2002: 53-54).

Kadınların gayri resmi çabaları hükümet içi şiddete karşı koymada da etkili olmuştur. 1970'li yıllarda Arjantin askeri yönetimi tarafından kaçırılan çocukların anne, anneanne, babaanne, abla, kardeş vb. yakınları bir araya gelerek kayıp çocukların bulunması için eylemlerde bulunmuşlardır (McGuinness, 2006: 77-78). Kendilerini "Plaza de Mayo Anneleri" olarak adlandıran bu grup, zamanla büyüyerek 1979 yılında insan hakları ihlallerine karşı mücadele eden, demokrasi destekçisi bir örgüt halini almış ve hem ulusal hem de uluslararası arenada destek toplamıştır (Bouvard, 1994: 2). Hükümetin tüm çabalarına rağmen davalarından vazgeçmeyen kadınların eylemleri Arjantin'de hükümet değişikliğine zemin hazırlamış aynı zamanda demokratikleşme ve rejim sonrası hesap verilebilirlik sürecinde önemli bir rol oynamıştır (Stewart, 2020:125; Bouvard, 1994: 117). Neticede kayıp çocukların bulunması amacı taşıyan eylemler bir ülkenin geleceğini etkileyebilecek önemli değişikliklere zemin hazırlamıştır.

Papua Yeni Gine de kadınların gayri resmi çabalarının barış süreçleri üzerindeki etkilerinin görüldüğü önemli örneklerden birisidir. 1988-1998 yılları arasında kanlı çatışmaların yaşandığı ülkede, kadınlar yerel gruplardan oluşan ağlar örgütleyerek çatışmanın sona erdirilmesi ve barışın inşa edilmesi hususunda birtakım faaliyetlerde bulunmuşlardır. Örneğin; hükümet ile ayrılıkçı gruplar arasında alevlenen çatışmaların sona erdirilmesi için taraflar arasında arabuluculuk yapılmış, barış yürüyüşleri düzenlemiş, askerilerin insani yardımların ulaşmasını engellemeleri protesto edilmiş ve daha iyi ulaşım hizmetleri gibi sosyal gündemler barış görüşmelerine dahil edilmeye çalışılmıştır (McGuinness, 2006: 76-77; Chinkin, 2003: 14). Söz konusu çabalar silahsızlanma,

direnış güçlerinin bölgeden uzak tutulması, barış anlaşmasının imzalanması ve içeriği vb. açıdan sınırlı da olsa barış süreçlerini etkilemiştir.

Anlaşmazlıkların sona erdirilmesi ve barışın sağlanması gibi konularda uzun zamandır aktif rol oynadıkları bilinen kadınlar, barış müzakereler sonunda ulaşılabilecek bir hedef olarak değil toplumsal cinsiyet ya da diğer ortak kaygıların kolektif çabayla üzerinden geldiği bir süreç olarak görmektedir (Tripp, 2018: 430). Başlangıçta doğrudan çatışmanın sona erdirilmesi ve barış inşası konularına odaklanan kadınlar, yavaş yavaş toplumsal cinsiyet eşitliği, siyasi temsil, istihdam, eğitim, aile içi şiddet gibi daha geniş konuları gündeme getirmeye başlamaktadır. Pek çok kadın ve kadın sivil toplum kuruluşu, çatışma durumunda kadınların seçimlere katılmaya teşvik edilmesi, uluslararası yardımların kanalize edilmesi, kadın haklarının barış anlaşmalarına dahil edilmesi gibi faaliyetlerde bulunmaktadır (Bauta vd, 2005: 65). Dolayısıyla kadınlar, barış inşası süreçlerinde aktif bir şekilde yer aldıkça toplumsal ve cinsiyet temelli sorunlar hakkında farkındalık kazanmakta ve söz konusu sorunların çözümüne yönelik harekete geçmektedir.

Gayri resmi anlamda kadınların barış inşası faaliyetlerine katılımının önemli olumlu çıktıları olmasına rağmen bu durum akademisyenler, uluslararası toplum, medya ve politika yapıcılar gibi kesimlerce göz ardı edilmektedir. Gayri resmi barışın ölçülmesi ve gözlemlenmesinin zorluğu, uluslararası ortamın erkek egemen yapısı, barış inşası süreçlerinde yerelin göz ardı edilmesi bu durumun nedenlerinden birkaçıdır. Bu durum büyük ölçüde Birleşmiş Milletler ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarının çabalarıyla giderilmeye çalışılmaktadır. Örneğin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 2015 tarihli ve 2242 sayılı kararı, kadınların çatışma çözümü ve barış inşası faaliyetlerine katılımını teşvik eden 1325 sayılı kararın uygulanmasında kadın örgütleri de dahil olmak üzere sivil toplumun önemli katkısının kabul edilerek uygulanması yönünde çağrılar içermektedir (United Nations Security Council, 2015: 3). Bu karar ile Birleşmiş Milletler, kadınlar için resmi ve gayri resmi süreçte gözlemcilik ve temsiliyet hakkı talep etmektedir. Bu doğrultuda hükümetlerin ve uluslararası toplumun daha fazla çaba sarf etmesi ve akademik literatürün bu konuya daha fazla ağırlık vermesi gerekmektedir.

Son olarak kadınların gayri resmi süreçlerde yer almasına aşırı vurgu yapmanın da sakıncaları olduğunu belirtmek önemlidir. Nitekim söz konusu aşırı vurgu, kadınların gayri resmi süreçlere odaklanarak resmi süreçlerde seslerini duyurma fırsatından vazgeçmelerine ya da onların gayri resmi rollerden memnun oldukları algısının şekillenmesine sebebiyet verebilmektedir (McGuiness, 2006: 77-78). Dolayısıyla kadınların gayri resmi süreçlerde yer almasının olumlu çıktılarını vurgulanırken bu durumun ancak kadınların resmi süreçlerde de yer alabildiği takdirde anlamlı olabileceğinin altını çizmek de oldukça önemlidir. Diğer bir ifadeyle kadınların resmi süreçlerde yeterince yer edinmemesi onların gayri resmi bir statüye indirgenmesine neden olmakta ve barışın sağlanması ve çatışma sonrası toplumun yeniden inşası süreci olumsuz etkilenmektedir.

3. Güney Afrika Gayri Resmi Barış Süreçlerinde Kadınlar

Güney Afrika, uzun yıllar boyunca çatışma, anlaşmazlık, huzursuzluk ve savaş tecrübe etmiş bir ülkedir ve ülkedeki kadınlar ırk, etnik ve sosyal köken, din, sınıf gibi pek çok nedenden dolayı yıllarca ayrımcılığa maruz kalmıştır. Bu durum, kadınların örgütlenerek haklarını aramaları için zemin hazırlamıştır. Bu doğrultuda, 1918 yılında Bantu Kadınlar Birliği ve 1943 yılında Afrika Ulusal Kongresi Kadın Birliği (ANCWL) kadınlara özgü sorunları ele almak amacıyla kurulmuştur (Masola, 2018: 97; Ginwala, 1990: 90-91). Benzer şekilde Güney Afrikalı Kadınlar Federasyonu (FEDSAW), Apartheid rejimini protesto eden çok ırklı bir kadın örgütü olarak 1954 yılında kurulmuştur (Bazilli ve McPhedran, 2010: 393-394). Diğer çağdaş kadın örgütlenmelerinden çok daha kapsamlı öneriler içeren bir Kadın Sözleşmesi taslağı hazırlayan FEDSAW, kadınların mülkiyet ve oy hakkı gibi konularda erkeklerle eşit haklara sahip olabilmesi için çağrıda bulunmuştur (Walker, 1982: 159).

ANCWL ve FEDSAW, iş birliği içerisinde çalışarak pek çok kampanya ve gösteriyi birlikte planlamıştır. Bunların en önemlilerinden birisi, 9 Ağustos 1956 yılında yaklaşık 20.000 kadınla birlikte gerçekleştirilen tarihi yürüyüş olmuştur. Beyaz olmayanların hareket özgürlüğünü kısıtlayan ve geçiş yasalarının kaldırılması için ülkenin dört bir yanından kadınlar Pretoria Birlik Binalarında yürüyüş düzenlemiştir

(Becker, 2000: 4). Benzer Őekilde 1960 ve 1970’li yıllarda da 1950’li yıllarda bařlayan geçiř karřıtı protestoların Apartheid rejimi tarafından Őnlenmeye çalıřılması devam etmiřtir. Bu dođrultuda 21 Mart 1960 tarihinde geçiř karřıtı gōsteri yapan yaklařık 7000 kiři Sharpeville’deki polis karakoluna dođru yūrūmeye bařlamıř ve polisin kalabalıđa ateř saçmasıyla pek çok kiři yaralanmıř ya da hayatını kaybetmiřtir (Zukas, 2007: 115). Sōz konusu geliřmelerin ardından mevcut hūkūmet, Afrika Ulusal Kongresi, Pan Afrika Kongresi gibi Apartheid karřıtı Őrgūtenmeleri (yasaklamıřtır (Sonneborn, 2010: 56). Bu nedenle ũlkedeki kadın hakları hareketleri bir sūre sekteye uđramıřtır.

Gūney Afrika’da gerek siyasi istikrarsızlıđın getirdiđi deđiřim ihtiyaçı gerekse kadınların siyasette giderek daha aktif hale gelmesi sonucunda 1980’li yıllarda kendine has bir ‘‘Gūney Afrika Feminizmi’’ ortaya çıkmıřtır (Hassim, 2005: 76). Sivil Őrgūtenmelerin de artmaya bařlamasıyla birlikte Gūney Afrika’da kadın hareketlerinin yōnūnūn Őekillenmesinde oldukça Őnemli Őrgūtenmeler olan Birleřik Kadın Organizasyonu (UWO), Natal Kadın Őrgūtū ve Transvaal Kadınlar Federasyonu’nu (FEDTRAW) bir araya gelerek Birleřik Demokratik Cephe’nin (UDF) kurulmasına aracı olmuř ve UDF’de bir kadın kongresi kurulmuřtur (Zanker, 2018: 3). Ayrıca Afrika Ulusal Kongresi’nin faaliyetleri Sharpeville olaylarının ardından yasaklanmıř olsa da ANC ve PAC sūrgūnde de faaliyetlerine devam ederek hayatta kalmayı bařarmıřtır (Worden, 2012: 126). Neticede 1980’li yıllar hem Gūney Afrikalı kadınların daha bilinçli bir Őekilde Őrgūtenmeye bařladıđı hem de sūrgūndeki Őrgūtenmelerin de faaliyetlerine devam ettiđi yıllar olmuřtur.

ANC kadın aktivistleri kendi bařlarına hedeflerine ulařmak için yeterli gūce ve etkiye sahip olmadıklarını fark ederek hem ũlke sınırları içindeki hem de sūrgūndeki aktivistlerle Malibongwe Konferansında bir araya gelmiřtir (Hassim, 2002: 175). Konferansta Őzellikle geçiř sūrecine etkin katılım için ulusal bir kadın Őrgūtenmesine duyulan ihtiyaç gūndeme getirilerek toplumsal cinsiyet eřitliđinin gelecekteki anayasaya nasıl dahil edilebileceđi tartıřılmıřtır (Tshoedi, 2012: 10). Kısa bir sūre sonra ANC’ye yōnelik yasađın ortadan kaldırılmasıyla birlikte ANCWL ulusal bir kadın Őrgūtū olarak yeniden kurularak hem sūrgūndeki ANC Kadın Birliđi ũyelerini hem de dahili kadın Őrgūtlerini birleřtirmiřtir (Hassim, 2006: 8). 1991 yılında UDF’nin de dađılarak ANC ile birleřmesi sonucunda UDF’nin kadın aktivistleri de ANCWL’ye dahil olmuřtur

(Zanker, 2018: 30). Neticede ANCWL hem bünyesindeki farklı oluşumlar hem de sürgün yıllarındaki tecrübeleri ışığında ülkede ve ülkenin yeni anayasasında kadınların konumlarını güçlendirmeye çalışmıştır.

Ülkede şiddetin sona erdirilmesi ve barışın sağlanması süreci 1990'lı yıllarda ivme kazanmıştır. Bu doğrultuda 1991 yılında Ulusal Barış Mutabakatı (NPA) imzalanmış ve aynı yıl Demokratik Güney Afrika Kongresi (CODESA) başlamıştır (Budeli, 2013: 34). Söz konusu müzakereler yeni demokratik bir anayasanın hazırlanması, geçiş kurumlarının ve seçim sisteminin belirlenmesi amacıyla 19 partiden yaklaşık 400 katılımcıyla gerçekleşmiştir (Lennon, 2019: 34). Fakat CODESA müzakerelerine katılan siyasi parti temsilcilerinin neredeyse tamamı erkeklerden oluşturulmuştur (Hassim, 2002: 700). Kadınların müzakere masalarından dışlanması onlara demokrasiye geçişin kendileri için otomatik olarak özgürleşme sağlamayacağı ve bu nedenle mücadele etmeleri gerektiğini göstermiştir (Thipe, 2010: 83). Bu doğrultuda kadınların müdahalesiyle, CODESA çalışma grubu anlaşmalarının toplumsal cinsiyet perspektifinden incelenmesine hizmet edecek bir Toplumsal Cinsiyet Danışma Komitesi (GAC) kurulmuştur (Mabandla, 1994: 22). Böylece kadınlar, müzakereleri etkileyebilmelerine zemin hazırlayacak bir zafer kazanmıştır.

Kadınların demokrasiye geçiş müzakerelerinde yeterince temsil edilememelerine yönelik tecrübe ve endişeler nedeniyle yaklaşık doksan farklı siyasi ve sivil toplum kuruluşlarından kadın, Ulusal Kadın Koalisyonu'nu (WNC) kurmuştur (Zulu, 1998: 151). Böylece hemen hemen her ırk, sınıf, din ve siyasi partiye mensup kadınlar WNC tarafından temsil edilmiştir. Koalisyonun kuruluş amacı, özellikle tabandan bir kampanya ile ulusal bir kadın hareketinin inşasına katkıda bulunmak, ırk, din, sınıf, etnik köken fark etmeksizin kadın örgütlerinin ve bireysel kadınların öncelik ve endişelerinin yer aldığı bir kadın şartı hazırlamak ve anayasanın hazırlanması ve yeni siyasi sistemin tasarlanması gibi konularda siyasi süreci etkilemek olmuştur (Steyn, 1998, 4; Albertyn, 1994: 51). Bu doğrultuda WNC, kuruluşunun ardından yaklaşık iki yıl boyunca hedeflerini gerçekleştirmek için yoğun çalışmalar yürütmüştür.

Ülkenin yeni anayasal çerçevesini tartışmak ve anlaşmaları sağlamlaştırmak üzere 1993 yılında başlatılan Çok Partili Müzakere Süreci'nde (MPNP) de kadınların müzakere süreçlerine katılımı asgari

düzeyde kalmış ve CODESA’da olduğu gibi kadınlar yetersiz temsil edilmiştir (Thipe, 2010: 93). Bu durum kadınların protestolarını da beraberinde getirmiştir. Müzakerelerden dışlanan kadınlar, müzakerelere dahil edilmedikleri takdirde ilk demokratik seçimleri boykot edeceklerini bildirmişlerdir (Hassim, 2005: 154). Kadınların müzakereye dahil edilmesi için hem içeriden hem de dışarıdan baskı yapılması gerektiğinin farkında olan kadınlar, MPNP İzleme Komitesi’ni kurmuştur (Geisler, 2000: 614). Böylece hem müzakere süreçlerinde kadınların doğrudan yer alması hem de cinsiyet ayrımcılığı ve kadın hakları konularının müzakerelere dahil edilmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

Gerek aktivistler arasındaki tartışmalar gerekse kadınlara yöneltilen çeşitli sorulara verilen yanıtlar ışığında WNC, kadınların yeni kurulacak hükümetten ne beklediği anlamaya çalışmıştır (Seidman, 1999: 298-299). Kampanya süresince kadınların yasal statüsü, sağlık hizmetlerine erişim, kadınların mülk sahibi olabilmesi, kadına yönelik şiddetin ortadan kaldırılması ve ekonomik haklar olmak üzere kadınların olumsuz etkilendiği özellikle beş stratejik konuya odaklanılmıştır (Lenser, 2019: 80). WNC tarafından yürütölen çalışmalar neticesinde 27 Şubat 1994 yılında “Kadınların Etkili Eşitliği Şartı” geliştirilerek parlamentoya sunulmuştur (Walsh, 2006: 94). Söz konusu şart ile birlikte hem Güney Afrikalı kadınların taleplerinin çeşitliliği yansıtılmak istenmiş, hem de ülkenin yeni anayasası, hukuku ve kamu düzeninin söz konusu şartın etkisiyle şekillendirilmesi amaçlanmıştır (Meintjes, 1996: 61-62). Bu doğrultuda Şart, taban düzeyindeki kadınları bilinçlendirip harekete geçirerek ve ülkedeki kadınların sorun, ihtiyaç ve beklentilerinin kapsamlı bir derlemesini sunarak Güney Afrika demokrasisinin mihenk taşı görevi görmüştür. Ayrıca kadınların kaygılarını da yeni hükümete ileterek toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bir ülke kurulmasına zemin hazırlamıştır.

WNC’nin MPNP’ye cinsiyet ayrımcılığının yasaklanmasının anayasaya dahil edilmesine yönelik çağrısı karşılık bulmuş ve söz konusu ilkenin 1994 yılından 1997 yılına kadar yürürlükte kalan Güney Afrika Geçici Anayasası’na dahil edilmesini sağlamıştır (Zanker, 2018: 15). Bu durum, cinsiyet ayrımcılığının nihai anayasaya dahil edilmesinin de yolunu açmıştır. Ayrıca ülkede toplumsal cinsiyet eşitliği sağlamaya yönelik atılan önemli adımlardan birisi, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme’nin (CEDAW)

imzalanması olmuştur. 15 Ocak 1996 yılında yürürlüğe giren ve amacı dünyanın her yerinde kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olmasını sağlamak olan sözleşme ile birlikte Güney Afrikalı kadınların medeni, siyasi, ekonomik ve kültürel hakları güvence altına alınmıştır (Graybill, 2001: 1). Böylece ülkede toplumsal cinsiyet eşitliği sağlamaya yönelik çabalar uluslararası bir nitelik kazanmıştır.

4. Kadınların Gayri Resmi Barış Faaliyetlerinin Kadın Haklarına Yönelik Çıktıları

Cinsiyete dayalı eşitsizlikleri ölçmek, bu eşitsizliklerin zaman içindeki değişimini izlemek ve ülkelerin cinsiyet farkını ne kadar hızlı kapattığını göstermek için Dünya Ekonomik Forumu tarafından hazırlanan Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporu'nun 2022 verilerine göre Güney Afrika, rapora dahil edilen 146 ülke arasında cinsiyet eşitsizliklerini gidermede yüksek performans sergileyen 20. ülkedir (GGGR, 2022: 10). Ayrıca Güney Afrika anayasası dünyanın en gelişmiş liberal demokratik araçlarından birisi ve toplumsal cinsiyet eşitliğine en duyarlı anayasası olarak nitelendirilmektedir (Southall, 2000: 147). Bu doğrultuda söz konusu durum üzerinde kadınların gayri resmi çabalarının etkisini ölçebilmek ve ülkedeki kadın haklarına yönelik çıktılarını analiz edebilmek için kadınların yeni kurulan hükümetteki temsil düzeyine ve geçiş dönemi boyunca ülkedeki kadınlara yasal çerçevede sunulan haklara değinmek gerekmektedir.

Ülkenin ilk demokratik seçimleri 1994 yılında gerçekleşmiş ve seçim kampanyasında kadın haklarına vurgu yapan tek parti olan ANC, %62,6 oranında oy alarak seçimleri kazanmıştır (Southall, 1994: 644). Seçimlerin ardından gerek ANC gerekse WNC adaylara cinsiyet kotası getirilmesi konusunda ısrar ederek tüm partilerin aday listelerinde kadınların yer alması için çaba göstermiştir (Zanker, 2018: 1). Bu doğrultuda %30'luk bir cinsiyet kotası belirlenerek kadınları seçilebilir pozisyonlara yerleştirme politikası izlenmiştir. İlk parlamentoda %27,7 oranında temsil hakkı elde eden kadınlar bakanların %15'ini, milletvekillerinin ise %56'sını oluşturmuştur (Waylen, 2007: 534). Parlamenter kadınların büyük bir çoğunluğu ise kadın hareketinde yer alan kadınlar arasından seçilmiştir. (Geisler, 2000: 616). Neticede kadınların gayri resmi çabaları onların mecliste temsil hakkı elde etmelerine yardımcı

olmakla birlikte bu durum toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik kritik yasaların çıkarılmasında da önemli rol oynamıştır.

Ülkedeki kadınlar, anayasanın hazırlanması sürecinde aktif rol oynamıştır. Örneğın WNC anayasanın hazırlanması sürecine katılım sağlamış ve bu durum kadınların aktif siyasi aktörler olarak sürece dahil olmalarına zemin hazırlamıştır (Thipe, 2010: 3). Özellikle 1994 yılında hazırladığı kadın şartı, kadın haklarının ülkenin ilk demokratik anayasasında tanınmasını sağlamıştır (Britton, 2002: 41). 1996 yılında hazırlanan ve ülkedeki her türlü ayrımcılığın sonlandırılmasına yönelik hükümleri bulunan anayasanın 9/3. maddesinde ayrımcılık yasağı kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Bu doğrultuda herkesin kanun önünde eşit olduğu, kanundan ve koruma haklarından eşit bir biçimde faydalanabileceğı belirtilerek hiç kimsenin ırkı, cinsiyeti, medeni durumu, etnik veya sosyal kökeni, rengi, cinsel yönelimi, yaşı, dini, kültürü, dili vb. nedenlerden dolayı doğrudan ya da dolaylı olarak ayrımcılığa maruz bırakılmayacağı belirtilmiştir (CRSA, 1996: 5-6). Neticede kadınların anayasanın hazırlanması sürecindeki aktif rolleri, onlara cinsiyetleri nedeniyle mahrum kaldıkları vatandaşlık avantajlarından yararlanabilmeleri için yasal olanak tanımıştır.

Kadınların geçiş sürecindeki aktif rolleri, kadın haklarının geliştirilerek korunması ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik kanunların çıkarılmasında da etkili rol oynamıştır. Apartheid rejimi boyunca kadınlar üreme konusunda kendi kararlarını verme hakkına sahip olmamıştır. Bu doğrultuda WNC tarafından hazırlanan kadın şartında üreme haklarına yer verilmiştir (WCEE, 1994: 7). Ardından ANC aktivistlerinden birisi olan Frene Ginwala üreme haklarını bir toplumsal cinsiyet sorunu olarak geçici anayasaya dahil edilmesini sağlamıştır (Waylen, 2007: 536). Sonuç olarak yeni parlamentonun toplumsal cinsiyet eşitliği bakımından ele aldığı ilk konu üreme hakları olmuş ve 11 Aralık 1996'da Hamileliğin Sonlandırılması Yasası kabul edilmiştir (Althaus, 2000: 84). Bu yasa ile birlikte bazı şartlar altında kadınlara üreme ile ilgili kendi kararlarını verme hakkı tanınmıştır. Söz konusu yasa, kadınların maruz kaldığı ayrımcılığı ele alan ilk yasa olmakla birlikte Albertyn'e (2003: 106) göre parlamentoda en kapsamlı feminist etki yaratan yasa olmuştur.

WNC'nin bir kadın şartı hazırlayarak toplumsal cinsiyet eşitliği meselesini müzakerelere dahil etmesinden kadınların geçiş sürecindeki

koalisyon politikalarına dek kadın hareketi neticesinde elde edilen önemli kazanımlardan birisi de “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Komisyonu ve “İnsan Hakları Komisyonu”nun kurulması olmuştur (Meintjes, 2005: 261). Güney Afrika Anayasasının 9. Bölümünde anayasal demokrasiyi günlendireceklerine vurgu yapılan komisyonların işlevleri, 184 ve 187. Maddelerde açıkça belirtilmiştir. Buna göre İnsan Hakları Komisyonu, insan haklarının kazanılması, geliştirilmesi ve korunması; Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Komisyonu ise toplumun, toplumsal cinsiyet açısından daha eşit ve adil hale gelmesi için soruşturma, araştırma, eğitim, lobicilik, tavsiye ve raporlama yapılması ile görevlendirilmiştir (CRSA, 1996: 96-99). Böylece kadınların, kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği sağlanması konusundaki mücadelelerine yasal dayanağı bulunan iki komisyon eklenmiştir.

Güney Afrika’daki kadınlar aile içi şiddet de dahil olmak üzere pek çok biçimde toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kalmış ve kalmaya devam etmektedir. Bu doğrultuda toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin de sona erdirilmesi için birtakım girişimlerde bulunulmuştur. Bunların en önemlilerinden birisi 1998 yılında parlamentoda kabul edilen Aile İçi Şiddet Yasası olmuştur. Söz konusu yasa ile birlikte şiddetin biçimleri fiziksel, cinsel, duygusal, ekonomik, psikolojik ve cinsel şiddetle birlikte korkutma, takip etme, taciz ve mala zarar verme şeklinde tanımlanmış ve bu şiddet türlerine maruz kalan bireylere yardım ve koruma sağlanması taahhüt edilmiştir (DVA, 1998: 1-20). Benzer şekilde 1998 yılında kabul edilen Bakım Yasası ile birlikte de kadın ve çocukların ebeveynlik ve evlilik sonucunda doğan nafaka haklarından sorunsuz bir şekilde faydalanmaları sağlanmaya çalışılmıştır (M.A., 1998: 1-57). Diğer bir ifadeyle söz konusu yasalarla birlikte teorik de olsa kadınlara şiddetten korunma ve nafaka hakkı tanınmıştır.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik önemli adımlardan bir diğeri de 20 Kasım 1998 tarihli “Geleneksel Evliliklerin Tanınması Yasası” olmuştur. Böylece Güney Afrika geleneksel hukukuna göre bir kadının reşit sayılmaması ve kocasıyla eşit haklara sahip olmaması nedeniyle doğan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin giderilmesine yönelik bir adım atılmıştır. Söz konusu kanun ile birlikte Güney Afrika örf ve âdet hukukuna göre gerçekleştirilen evliliklerin yasal geçerliliği kabul edilmiş ve kadınların evlilik nedeniyle doğan birtakım haklardan faydalanması sağlanmaya çalışılmıştır. (Mwambene ve

Kruise, 2015: 237). Bu doğrultuda kadınlara mülk satın alma, mülk sahibi olma, mülk satma, sözleşme yapma gibi kocasıyla eşit haklar tanınarak evlilik içerisinde edinilen tüm mal varlığının her iki eşe de ait olduğu belirtilmiştir (CMA, 1998: 1-8). Sonuç olarak evli kadınlara verilen tam yasal ehliyetle birlikte geleneksel evliliklerde kadınların hakları ve statüleri yasal olarak iyileştirilmiştir.

Ekonomik eşitsizlik Güney Afrika'da kadınların maruz kaldığı bir diğer ayrımcılık türünü teşkil etmiştir. Apartheid rejimi ırk ayrımcılığı nedeniyle Güney Afrikalı bireylerin büyük çoğunluğunun ekonomik ve sosyal fırsatlardan yararlanmasını engelleyerek işgücü piyasasında büyük oranda eşitsizliğe neden olmuştur (Landman ve O'Clery, 2020: 2). Bireyler hem ırkları hem de cinsiyetleri nedeniyle ekonomik anlamda eşitsizliğe maruz kalmış ve söz konusu ayrımcılığın önüne geçebilmek adına yeni hükümetin attığı önemli adımlardan birisi 1998 tarihli İstihdam Eşitliği Yasasını çıkarmak olmuştur. Bu yasa ile birlikte ırk, cinsiyet, sosyal ve etnik köken vb. nedenlerle mağdur edilen kesimin işgücü piyasasında yer edinmesi sağlanmaya çalışılmıştır (EEA, 1998: 12-14). Neticede kadınların ekonomik anlamda hem ırkları hem de cinsiyetleri nedeniyle maruz kaldığı çifte ayrımcılığın sona ermesi için yasal zemin oluşturmuştur.

Özetle, Güney Afrika'da kadınlar kendi hakları için mücadele etmeleri gerektiğinin bilinciyle demokratik geçiş sürecini kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği için bir fırsat olarak stratejik adımlar atmışlardır. Bu durum onlara siyasi temsil hakkından aile içi şiddetten korunmaya, ekonomik eşitlikten nafaka hakkına pek çok önemli kazanım sağlamıştır. Nitekim nihai anayasaya cinsiyetçilik yasağının eklenmesini sağlayan parlamentoda temsil hakkı elde eden kadın milletvekillerinin etkili savunuculuğu olmuştur (Hassim, 2005: 154-155). Kadınların sürece aktif katılımı onlara siyasi baskı gücü sağlamış ve böylece kadınlar istek, şikâyet ve beklentilerinin ülke yasalarında karşılık bulmasını sağlamıştır. Ülkedeki kadınların çabaları özellikle toplumsal cinsiyete duyarlı bir ülke inşa etmede önemli rol oynamıştır.

Sonuç

Barışın sağlanması ve toplumun yeniden yapılandırılması söz konusu olduğunda resmi süreçler ön plana çıkmakta ve gayri resmi

süreçler göz ardı edilmektedir. Bu durum resmi süreçlere yapılan aşırı vurguyla bağlantılı olmakla birlikte gayri resmi süreçlerin avantajlarının da bir kenara itilmesine sebebiyet vermektedir. Nitekim barış inşasının resmi olmayan boyutu farklı aktörlerin barış süreçlerinde yer edinmesine ve dolayısıyla farklı fikir, sorun ve görüşlerin dile getirilerek barış süreçlerinin daha kapsamlı bir biçimde ele alınmasına olanak tanımaktadır. Her ne kadar sürece olumlu katkıları bulunsun da barışın resmi olmayan boyutu yeterince değer görmemekte ve resmi süreçlere kıyasla literatürde çok daha az yer edinmektedir. Bu doğrultuda çalışmada gayri resmi süreçlerin olumlu çıktılarına vurgu yapılmaktadır. Fakat resmi süreçler gibi gayri resmi süreçlere de aşırı vurgu yapmak doğru olmamakla birlikte her iki sürecin birbiriyle koordineli bir biçimde yürütülmesi gerektiğini belirtmek önem arz etmektedir.

Toplumun geleceğinin inşa edildiği resmi masalardan dışlanan en büyük grubu kadınlar teşkil etmektedir. Kadınlar barış inşasında öncelikle topluluk düzeyinde yer edinmekte ve onların katılımı dışlanan grupların ve onların kaygılarının barış süreçlerinde yer edinebilmesine olanak tanımaktadır. Kadınlar her ne kadar arka planda toplumu iyileştirici ve dönüştürücü faaliyetler yürütüyor olsalar da çabaları çoğunlukla gayri resmi bir statüye indirgenmektedir. Bu durum kadınların beklenti, istek ve önerilerinin resmi süreçlerde yer edinememesine ve dolayısıyla resmi süreçlerde önemli bir boşluğun oluşmasına sebebiyet vermektedir. Bu nedenle kadınların barış süreçlerindeki konumunu iyileştirmek önem arz etmekle birlikte bunun için barışın, resmi süreçlerin ötesinde gerçekleştiğini kabul etmek gerekmektedir. Böylece kadın çabalarının önemi kabul görerek onları barışın süreçlerinin olağan bir parçası haline getirmek mümkün olabilmektedir.

Güney Afrika kadınların gayri resmi süreçlerdeki rollerinin ve söz konusu rollerin çıktılarının gözlemlenebilmesi için oldukça önemli bir ülkedir. Güney Afrika'nın ayrımcılıklarla dolu tarihi ve özellikle Apatheid döneminin beraberinde getirdiği çatışma ortamı kadınlara siyasi aktörler olarak ön plana çıkma fırsatı sağlamış ve kadınlar pek çok siyasi ölçekli aktivizm gerçekleştirerek ülkenin demokrasi mücadelesinin merkezinde yer almıştır. Protestolar, kitlesel eylemler, halkla istişareler vb. pek çok şekilde kadınlar seslerinin müzakere masalarında duyulmasını sağlamış ve kadınların çabaları ülke tüzüğünde kadın hakları ve toplumsal cinsiyete yönelik önemli değişikliklerin yaşanması ile sonuçlanmıştır. Bu

doğrultuda kadınlar hem müzakerelerde ve parlamentoda doğrudan temsil hakkı elde etmiş hem de cinsiyet ayrımcılığının anayasal olarak yasaklanmasına vesile olmuştur. Ayrıca kadınlara üreme, aile içi şiddetten koruma, nafaka, mülk edinme, yasal ehliyet, ekonomik eşitlik gibi pek çok hak yasal olarak tanınmıştır.

Güney Afrika örneği kadınların resmi süreçleri etkileyerek toplumsal cinsiyet ve kadın hakları konusunda önemli kazanımlar elde edebileceklerini açıkça göstermektedir. Fakat burada önemli noktalardan birisi kadınların resmi süreçleri etkileyebilmiş olmalarıdır. Diğer bir ifadeyle kadınlar gayri resmi anlamda pek çok faaliyet yürütmüştür fakat onların başarıya ulaşmasını sağlayan faaliyetlerinin gayri resmi bir statüye indirgenmesini engelleyip çabalarının resmi anlamda karşılık bulmalarını sağlamaları olmuştur. Fakat kadınlar her ne kadar yoğun çabalar sonucunda bir takım önemli haklar elde etmiş olsalar da günümüzde Güney Afrika'daki toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri devam etmekte ve kadınlar haklarını korumakta yeterince başarı sağlayamamaktadır. Bu durumun nedeni bu çalışmanın konusu olmamakla birlikte kadınların neden barış süreçlerindeki güçlü konumlarını koruyamadıklarının gelecek çalışmalarda araştırılması önerilmektedir.

Kaynakça

- Albertyn, Catherine (2003), "Towards Substantive Representation: Women and Politics in South Africa", Dobrowolsky, Alexandra ve Vivien Hart (Der.), *Women Making Constitutions: New Politics and Comparative Perspectives* (Basingstoke: Palgrave Macmillan): 99-117.
- Albertyn Catherine (1994), "Women and the Transition to Democracy in South Africa", Murray, Christina (Der.), *Gender and the New South African Legal Order* (Braamfontein: Juta & Co.): 39-63.
- Althaus, Frances A. (2000), "Work in Progress: The Expansion of Access to Abortion Services in South Africa Following Legalization", *International Family Planning Perspectives*, 26 (2): 84-86.
- Bazilli, Susan ve Marilou McPhedran (2010), "Women's Constitutional Activism in Canada and South Africa", *International Review of Constitutionalism*, 9 (2): 389-418.
- Becker, Rayda (2000), "The New Monument to the Women of South Africa", *African Arts*, 33 (4): 1-9.
- Bouvard, Marguerite G. (1994), *Revolutionizing Motherhood: The Mothers of the Plaza de Mayo* (Wilmington: Scholarly Resources Inc.).

- Britton, Hannah E. (2002), "Coalition Building, Election Rules, and Party Politics: South African Women's Path to Parliament", *Africa Today*, 49 (4): 33-67.
- Budeli, Mpariseni (2013), "Democracy And Political Governance in South Africa: Two Decades After Apartheid", *UUM Journal of Legal Studies*, 4: 33-55.
- Burgess, Heidi ve Guy Burgess (2010), *Conducting Track II Peacemaking* (Washington: United States Institute of Peace).
- Chinkin, Christine (2003), "Peace Agreements as a Means for Promoting Gender Equality and Ensuring Participation of Women", https://www.peacewomen.org/sites/default/files/Part_PeaceAgrmentsGndrEqual_ChinkinLSE_2003_0.pdf (21.01.2022).
- Christien, Agatha (2020), "Advancing Women's Participation in Track II Peace Processes: Good And Emerging Practices", *Georgetown Institute for Women, Peace and Security*: 1-12.
- Constitution of the Republic of South Africa (CRSA) (1996), No. 108 of 1996 Constitution of the Republic of South Africa, 1996 (as amended up to the Constitution Seventeenth Admendment Act of 2012) <https://www.gov.za/sites/default/files/images/a108-96.pdf> (18.01.2022).
- Customary Marriages Act (1998), <https://www.gov.za/documents/recognition-customary-marriages-act#:~:text=to%20regulate%20the%20proprietary%20consequences,provisions%20of%20certain%20laws%3B%20and> (15.01.2022).
- Davies, John L. ve Edward Kaufman (2003), *Second Track Citizens' Diplomacy: Concepts and Techniques for Conflict Transformation* (Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield Publishers).
- Dayal, Anjali K. ve Agathe Christien (2020), "Women's Participation in Informal Peace Processes", *Global Governance*, 26: 69-98.
- Domestic Violence Act (DVA) (1998), *Government Gazette*, 19537, (02.12.1998). Domestic Violence Act [No. 116 of 1998], <https://www.gov.za/documents/domestic-violence-act> (03.03.2022).
- Employment Equity Act (EEA) (1998), *Government Gazette*, 19370, (19.09.1998), <https://www.labour.gov.za/DocumentCenter/Acts/Employment%20Equity/Act%20-%20Employment%20Equity%201998.pdf> (08.03.2022).
- Geisler, Gisela (2000), "Parliament is Another Terrain of Struggle: Women, Men and Politics in South Africa", *The Journal of Modern African Studies*, 38 (4), 605-630.
- Global Gender Gap Report (GGGR) (2022), <https://www.weforum.org/publications/global-gender-gap-report-2022/> (15.03.2022).
- Graybill, Lyn (2001), "The Contribution of the Truth and Reconciliation Commission Toward the Promotion of Women's Rights in South Africa", *Women's Studies International Forum*, 24 (1): 1-10.
- Hassim, Shireen (2002), "A Conspiracy of Women: The Women's Movement in South Africa's Transition to Democracy", *Social Research*, 69 (3): 693-732.
- Hassim, Shireen (2006), "Voices, Hierarchies and Spaces: Reconfiguring the Women's Movement in Democratic South Africa", *Politikon*, 32 (2): 175-193.
- Hassim, Shireen (2005), *Women's Organizations and Democracy in South Africa Contesting Authority* (Madison: The University of Wisconsin Press).
- Heathcote, Gina (2018), "Humanitarian Intervention and Gender Dynamics", Ní Aoláin, Fionnuala, Naomi Cahn ve Dina Francesca Haynes (Der.), *The Oxford Handbook of Gender and Conflict* (New York: Oxford University Press): 199-210.

- Jones, Peter (2015), *Track Two Diplomacy in Theory and Practice* (California: Stanford University Press).
- Kaye, Dalia D. (2007), *Talking to the Enemy: Track Two Diplomacy in the Middle East and South Asia* (Santa Monica: RAND Corporation).
- Kelman, Herbert C. (1995), "Contributions of an Unofficial Conflict Resolution Effort to the Israeli-Palestinian Breakthrough", *Negotiation-Journal*, 11: 11-27.
- Kelman, Herbert C. (2002), "Interactive Problem Solving as a Tool for Second Track Diplomacy", Davies, John ve Edward Kaufman (Der.), *Second Track / Citizens' Diplomacy: Concepts and Techniques for Conflict Transformation* (Oxford: Rowman & Littlefield): 81-105.
- Kezie-Nwoha, Helen ve Juliet Were, (2018), "Women's Informal Peace Efforts: Grassroots Activism in South Sudan", *CMI BRIEF*, 7: 1-6.
- Landman, Mattie Susan ve Neave O'Clery (2020), *The Impact of the Employment Equity Act on Female Inter-Industry Labour Mobility and the Gender Wage Gap in South Africa*, Wider Working Paper 2050/52 (Helsinki: UNU-WIDER).
- Lederach, John P. (1997), *Building Peace: Sustainable Reconciliation in Divided Societies* (Washington: US Institute of Peace Press).
- Lennon, Anna L. R. (2019), *The Politics of Land Rights in the Transition to Democratic South Africa: The Rise and Fall of the Constitutional Property Clause*, Honors Projects, 127.
- Lenser, Amber, Michelle (2019), *The South African Women's Movement: The Roles of Feminism and Multiracial Cooperation in the Struggle for Women's Rights*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fayetteville, University of Arkansas.
- Mabandla, Brigitte (1994), Choices for South African Women, *Agenda, Empowering Women for Gender Equity*, 10 (20): 22-29.
- Mac Ginty, Roger (2014), "Why Do We Think in the Ways that We Do?", *International Peacekeeping*, 21(1): 107-112.
- Mapendere, Jeffrey (2006), "Track One and a Half Diplomacy and the Complementarity of Tracks", *Culture of Peace Online Journal*, 2 (1): 66-81.
- Masola, Athambile (2018), "Bantu Women on the Move: Black Women and the Politics of Mobility in the Bantu World", *Historia*, 63 (1): 93-111.
- McGuinness, Margaret E. (2006), "Women as Architects of Peace: Gender and the Resolution of Armed Conflict", *Michigan State Journal of International Law*, 15: 65-85.
- Meintjes, Sheila (1996), "The Women's Struggle For Equality During South Africa's Transition To Democracy", *Transformation-Durban*, 30: 47-64.
- Meintjes, Sheila (2005), "Gender Equality by Design: The Case of South Africa's Commission on Gender Equality", *Politikon: South African Journal of Political Studies*, 32 (2): 259-275.
- Mwambene, Lea ve Helen Kruuse (2015), "Unfulfilled Promises? The Implementation of the Recognition of Customary Marriages Act in South Africa", *International Journal of Law, Policy and the Family*, 29 (3): 237-259.
- Olaitan, Zainab ve Christopher Isike (2019), "The Role of the African Union in Fostering Women's Representation in Formal Peacebuilding: A Case Study of Sierra Leone", *Journal of African Union Studies*, 8 (2): 135-154.
- Porter, Elizabeth (2010), "Women, Political Decision-Making, and Peace-Building", *Global Change, Peace & Security*, 15 (3): 245-262.
- Seidman, Gay W. (1999), "Gendered Citizenship: South Africa's Democratic Transition and the Construction of a Gendered State", *Gender and Society*, 13 (3): 287-307.

- Sonneborn, Liz (2010), *The End of Apartheid in South Africa* (New York: Chelsea House Publishers).
- Southall, Roger (1994), "The South African Elections of 1994: The Remaking of a Dominant-Party State", *The Journal of Modern African Studies*, 32 (4): 629-655.
- Stewart, Jes A. (2020), "Memoria, Verdad, y Justicia: Commemorative Acts of Solidarity for Memory, Truth, and Justice in South America", *The North Meridian Review*, 1 (2): 119-146.
- Steyn, Melissa (1998), "A New Agenda: Restructuring Feminism in South Africa", *Women's Studies International Forum*, 21 (1): 41-52.
- The Maintenance Act (MA) (1998), *Government Gazette*, 19513, (27.11.1998), Juta's Statutes of South Africa, https://www.westerncape.gov.za/text/2010/11/maintenance_act_no_99_1998.pdf (15.11.2022).
- Thipe, Thuto Seabe (2010), "A Rock Strikes Back: Women's Struggles for Equality in the Development of the South African Constitution", Political Science Honors Projects.
- Tripp, Aili M. (2018), "Women's Organizations and Peace Initiatives", Ní Aoláin, Fionnuala, Naomi R. Cahn, Dina Francesca Haynes ve Nahla Valji (Der), *The Oxford Handbook of Gender and Conflict* (Oxford: Oxford University Press): 430-441.
- Tshoaeadi, Malehoko (2012), (En)Gendering the Transition in South Africa: The Role of COSATU Women Activists, *Transformation: Critical Perspectives on Southern Africa*, 78(1): 1-26.
- United Nations (2002), *Women, Peace and Security*, United Nations Publication Sales No.E.03.IV.1.
- United Nations Security Council (2015), "Resolution 2242 (2015)", https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2242.pdf (15.11.2022).
- Walker, Cheryl (1982), *Women and Resistance in South Africa* (London: Onyx Press).
- Walsh, Denise (2006), The Liberal Moment: Women and Just Debate in South Africa, 1994-1996, *Journal of Southern African Studies*, 32 (1): 85-105.
- Waylen, Georgina (2007), "Women's Mobilization and Gender Outcomes in Transitions to Democracy The Case of South Africa", *Comparative Political Studies*, 40 (5): 521-546.
- Women's Charter For Effective Equality (WCEE) (1994), *Women's National Coalition*, <http://www.kznhealth.gov.za/womenscharter.pdf> (22.11.2022).
- Worden, Nigel (2012), *The Making of Modern South Africa: Conquest, Segregation and Apartheid* (Oxford: Wiley Blackwell).
- Zanker, Franzisca (2018), *Women in Peace and Transition Processes*, The Graduate Institute of International and Development Studies, Inclusive Peace & Transition Initiative.
- Zukas, Lorna L. (2007), "Anti-Apartheid Movement", Anderson, Gary ve Kathryn Herr (Der.), *Encyclopedia of Activism and Social Justice* (California: SAGE Publications): 114-118.
- Zulu, Lindiwe (1998), "Role of Women in the Reconstruction and Development of The New Democratic South Africa", *Feminist Studies*, 24 (1): 147-157.